AKADEMIK MUSTAQILLIK ŞAROITIDA XALQARO QÖŞMA TA'LIM DASTURLARINI STRATEGIK BOŞQARIŞ MEXANIZMLARINI TAKOMILLAŞTIRIŞ

Xakimova Xulkar Xamitovna
Iqtisodiyot fanlari böyiça falsafa doktori (PhD),
Toşkent davlat iqtisodiyot universiteti,
"Korporativ iqtisodiyot va boşqaruv" kafedrasi mudiri

Annotatsiya. *Uşbu tezisda akademik mustaqillik şaroitida xalqaro qöşma ta'lim dasturlarini strategik boşqarişning taşkiliy-iqtisodiy jihatlari örganilgan. Hamkor universitetlar örtasida vakolat va moliyaviy majburiyatlarni muvofiqlaştiriş, akademik jarayonlar uzviyligini ta'minlaş hamda boşqaruv natijadorligini baholaşga qaratilgan integratsiyalaşgan mexanizm taklif etiladi. Taklif etilgan yondaşuv dasturlar barqarorligini oşiriş va boşqaruv xarajatlarini asosli rejalaştirişga xizmat qilişi mumkin.*

Kalit sözlar: *akademik mustaqillik, xalqaro qöşma ta'lim, strategik boşqaruv, universitetlararo hamkorlik, iqtisodiy samaradorlik, raqamli monitoring, barqarorlik.*

Kiriş

Oliy ta'limning xalqaro integratsiyalaşuvi universitetlar oldiga yangi iqtisodiy va taşkiliy vazifalarni qöymoqda. Xalqaro qöşma ta'lim dasturlari bilim va tajriba almaşiş, öquv rejalari mazmunini boyitiş hamda bitiruvçilarning kasbiy imkoniyatlarini kengaytirişga xizmat qiladi. Biroq ikki yoki undan ortiq universitet iştirokida taşkil etiladigan dasturlarda akademik talablar, öqitiş kalendari, baholaş mezonlari va moliyaviy tartiblarning farqlanişi qöşimça muvofiqlaştiriş xarajatlarini keltirib çiqaradi. Şu sababli bunday dasturlarning natijadorligi faqat talabalar soni bilan emas, hamkorlik mexanizmining barqaror işlaşi bilan ham belgilanadi.

Akademik mustaqillik universitetlarga öquv dasturlarini yangilaş,

hamkorlik şakllarini tanlaş va içki resurslarni taqsimlaşda kengroq taşabbus körsatiş imkonini beradi. Ayni paytda mustaqillik boşqaruv qarorlarining iqtisodiy asoslanganligi, şartnomaviy majburiyatlarning aniq belgilanişi va sifat kafolati uçun mas'uliyatni kuçaytiradi. Xalqaro qöşma dasturlarni alohida loyiha sifatida emas, universitetning umumiy strategiyasi bilan boğlangan ta'lim portfeli elementi sifatida boşqariş maqsadga muvofiq.

Tadqiqot maqsadi — akademik mustaqillik şaroitida xalqaro qöşma ta'lim dasturlarini strategik boşqarişning taşkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillaştiriş böyiça uslubiy takliflarni işlab çiqiş.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda tizimli, jarayonli va institutsional yondaşuvlar, qiyosiy tahlil hamda köp mezonli baholaş usullaridan foydalanildi. Xalqaro qöşma dastur özaro boğliq akademik, moliyaviy, taşkiliy va axborot jarayonlaridan iborat boşqaruv obyekti sifatida talqin qilindi. Iş konseptual-uslubiy xususiyatga ega; aniq universitetlar böyiça empirik natijalar keltirilmagani sababli tavsiya etilgan model keyingi amaliy sinovlarni talab qiladi.

Tadqiqot natijalari va muhokama

Tahlil şuni körsatadiki, qöşma dasturlarni boşqarişdagi asosiy xavflardan biri vazifalar va xarajatlarning hamkorlar örtasida yetarliça aniqlaştirilmasligidir. Masalan, fanlarni öqitiş, xorijiy professorlarni jalb etiş, talabalar akademik mobilligi, yakuniy attestatsiya hamda hujjatlarni rasmiylaştiriş böyiça mas'ul tomonlar oldindan belgilab olinmasa, bir xil işning takrorlanişi yoki muhim jarayonning bajarilmay qolişi ehtimoli ortadi. Şuning uçun hamkorlik bitimlari strategik maqsadlar bilan bir qatorda jarayon egalari, xarajatlar taqsimoti, ma'lumot almaşiş qoidalari va nizolarni hal etiş tartibini ham qamrab olişi zarur.

Mualliflik taklifi sifatida xalqaro qöşma dasturlarni boşqarişning tört özaro boğliq blokdan iborat mexanizmi tavsiya etiladi. Birinçi — strategik blok: hamkor tanlaş, maqsadli kompetensiyalarni aniqlaş va dastur rivojlaniş ssenariylarini işlab çiqiş. Ikkinçi — resurs-iqtisodiy blok: umumiy byudjet, xarajatlar markazlari va moliyalaştiriş majburiyatlarini kelişiş. Uçinçi — akademik-taşkiliy blok: öquv

rejalari, kreditlarni tan oliş, professor-öqituvçilar yuklamasi va attestatsiyani muvofiqlaştiriş. Törtinçi — raqamli-nazorat bloki: yagona körsatkiçlar tizimi orqali bajariliş holatini kuzatiş va oğişlarga javob çoralarini belgilaş.

Moliyaviy boşqaruvda faqat kontrakt tuşumlarini hisoblaş yetarli emas. Dastur böyiça töğridan-töğri xarajatlar bilan birga ma'muriy muvofiqlaştiriş, tarjima, hujjat aylanişi, axborot tizimlari va xalqaro safarlar kabi bilvosita xarajatlarni ham asosli taqsimlaş talab etiladi. Şuningdek, talabalar qabulining pasayişi, valyuta kursi özgarişi yoki hamkor tomon jadvalidagi uzilişlar yuzaga kelganda xarajatlarni qoplaş manbalari oldindan belgilanişi kerak. Bunday yondaşuv dastur barqarorligini joriy moliyaviy natija bilan çeklamasdan, uning majburiyatlarni davomli bajariş qobiliyati orqali baholaş imkonini beradi.

Boşqaruv natijadorligini dasturlar kesimida soliştiriş uçun törtta mezon — resurs samaradorligi (R), strategik moslik (S), akademik natijadorlik (A) va monitoringning töliqligi (M) böyiça normallaştirilgan baholardan foydalaniş mumkin. Soddalaştirilgan teng vaznli indeks quyidagiça ifodalanadi:

$$K = (R + S + A + M) / 4$$

Bu yerda K — kompleks boşqaruv natijadorligi indeksi; R, S, A va M — 0 dan 1 gaça oraliqda normallaştirilgan mezonlar. Indeks teng vaznli bölgani uçun dastlabki diagnostika vositasi sifatida taklif etiladi. Amaliyotda vaznlar ekspert bahosi asosida qayta aniqlanişi, majburiy akademik sifat talablariga esa alohida minimal çegaralar belgilanişi lozim. Yuqori moliyaviy körsatkiç ta'lim sifati talablariga rioya qilinmaganini qoplay olmaydi.

Raqamli monitoringni joriy etişda yangi platforma yaratiş har doim ham zarur emas. Avvalo hamkor universitetlarda mavjud axborot tizimlari, ma'lumotlar formati va ulardan foydalaniş vakolatlari tahlil qilinişi kerak. Keyingi bosqiçda talabalar kontingenti, öquv rejalari bajarilişi, akademik qarzdorlik, tölovlar va attestatsiya natijalari böyiça kelişilgan körsatkiçlar almaşinuvi yölga qöyiladi. Bunday integratsiya şaxsiy ma'lumotlarni himoya qiliş va tegişli normativ talablarni bajariş şarti bilan amalga oşirilişi lozim.

Amaliy takliflar

Xalqaro qöşma dasturlarni strategik boşqarişni takomillaştirişda uç bosqiçli tartib maqsadga muvofiq: dastlab hamkorlik jarayonlari va xarajatlar auditi ötkaziladi; keyin tomonlarning vakolatlari, natija körsatkiçlari va moliyaviy javobgarligi qayta kelişiladi; söng raqamli monitoring asosida davriy baholaş va strategik tuzatişlar amalga oşiriladi. Har bir bosqiçda aniq ijroçi, muddat va ölçanadigan natija belgilanişi boşqaruv qarorlarining bajarilişini nazorat qilişga yordam beradi.

Qöşma dasturlar uçun alohida strategik xarita işlab çiqiş ham taklif etiladi. Unda talabalar uçun akademik natijalar, universitetlar uçun iqtisodiy manfaatlar, hamkorlar uçun şartnomaviy majburiyatlar va boşqaruv uçun asosiy xavflar bir hujjatda jamlanadi. Natijada dastur böyiça qarorlar alohida bölinmalar manfaatidan kelib çiqib emas, umumiy natija va resurs çeklovlari hisobga olingan holda qabul qilinadi. Bu mexanizmni amaliyotga tatbiq etişdan oldin ma’lumotlarning töliqligi va hisoblaş qoidalarini sinovdan ötkaziş zarur.

Xulosa

Akademik mustaqillik şaroitida xalqaro qöşma ta’lim dasturlarining barqaror rivojlanişi hamkor universitetlarning strategik maqsadlari, akademik talablar va moliyaviy majburiyatlarini özaro muvofiqlaştirişga boğliq. Tadqiqotda strategik, resurs-iqtisodiy, akademik-taşkiliy hamda raqamli-nazorat bloklarini birlaştiruvçi boşqaruv mexanizmi taklif etildi. Uning ustunligi dastur natijadorligini alohida körsatkiçlar yiğindisi sifatida emas, boşqaruv jarayonlarining özaro boğliqligi orqali körib çiqişidadir.

Taklif etilgan kompleks baholaş indeksi va bosqiçma-bosqiç joriy etiş tartibi qöşma dasturlardagi taşkiliy takrorlanişlarni aniqlaş, resurslarni asosli taqsimlaş va xavflarni erta kuzatiş uçun uslubiy asos bölib xizmat qilişi mumkin. Keyingi tadqiqotlarda uşbu yondaşuvni haqiqiy moliyaviy, akademik va taşkiliy ma’lumotlar asosida sinovdan ötkaziş, mezonlar vaznini asoslaş hamda turli hamkorlik modellarining iqtisodiy natijalarini qiyoslaş zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. OECD. Education at a Glance 2024: OECD Indicators. Paris: OECD Publişing, 2024. DOI: 10.1787/c00cad36-en.

2. OECD. OECD Digital Education Outlook 2023: Towards an Effective Digital Education Ecosystem. Paris: OECD Publişing, 2023. DOI: 10.1787/c74f03de-en.

3. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2023: Teçnology in Education — A Tool on Whose Terms? Paris: UNESCO, 2023.

4. OECD. Education at a Glance 2022: OECD Indicators. Paris: OECD Publişing, 2022. DOI: 10.1787/3197152b-en.